

**OBSERVAȚII ASUPRA UNOR TERMENI MEDICALI POPULARI DE
ORIGINE LATINĂ ȘI SLAVĂ**
Observations on Some Regional Medical Terms of Latin and Slavic Origin

Maria-Laura RUS¹

Abstract

We focused in this paper upon some terms that belong to the domain of medical linguistics, showing their etymology and underlining the importance of the Latin element and the Slavic one in the regional medical Romanian vocabulary. These terms also prove their relevance by participating in the construction of some syntagms or expressions used in this domain.

Keywords: *medical linguistics, Latin element, Slavic element, phonetic phenomenon, etymon.*

Lexicul românesc de medicină lingvistică se împarte în două compartimente, unul care vizează acele fapte de limbă moștenite (din latină și din lexicul autohton) și altul care cuprinde noțiunile provenite din limbile cu care limba română a intrat în contact de-a lungul timpului². Într-un articol din anul precedent ne-am ocupat de anumite noțiuni moștenite din latină, urmând ca acum să continuăm acele observații și să le completăm cu altele vizând termenii împrumutați din alte limbi, în cazul de față din slavă.

În ceea ce privește lexicul medical popular moștenit, limba română păstrează o serie de termeni care au același semantism etimologic cu cel din latină sau, în orice caz, foarte apropiat de acesta. Vorbim, astfel, despre termeni din diverse clase lexicogramaticale (cu precădere substantive și verbe), de tipul „beșică/bășică” (umflătură) din lat. „vesica” (cu același sens); „ceață” (boală de ochi) din lat. „caecia” (orbire); „frig” (frison) din lat. „frigus” (sens identic); „a frânge” („a fractura un os; a fractura un membru al corpului”³) din lat. „frango, -ere” (a fractura); „a junghia”⁴ (a provoca sau a simți dureri acute, în special în zona pieptului, a inimii) din lat. „jugulare” (a înjunghia); „pecingine” (eczemă) din lat. „petigo, -inem” (erupție cutanată); „puroi” (coptură, materie) din lat. „puronium” (același sens); „râie” (scabie) din lat. „aranea” (maladie a pielii); „a turba” (a se îmbolnăvi de turbare) din lat. „turbare” (a se tulbura, a-și pierde mințile); „urcior” (mic furuncul care apare la rădăcina genelor) din lat. „hordeolus” (sens identic); „a vomă” (a vărsa) din lat. „vomere” (sens identic). O parte din acești termeni se regăsesc și în celelalte dialecte ale limbii române, cu precădere în aromână.

Datorită faptului că o parte dintre acești termeni medicali populari au etimoane latinești, la care se constată diverse probleme de ordin fonetic sau semantic, lingviștii au

¹ Assistant Professor, PhD, “Petru Maior” University of Tîrgu Mureș.

² Aceste situații au fost prezentate și într-o lucrare anterioară, în *Studia Universitatis Petru Maior. Philologia*, nr. 19, 2015. În fapt, articolul de față continuă articolul precedent intitulat *Considerații asupra unor termeni medicali moșteniți din latină* din revista menționată.

³ Cf. DEX.

⁴ Ipoteza Candrea-Densusianu susținea că termenul moștenit în română se explică printr-o încrucișare cu „jungere” (a alătura), ceea ce a fost demonstrat ca mai puțin probabil.

propus un al doilea etimon. În felul acesta, este posibil ca în cazul mai multor termeni latinești propuși ca etimon pentru termeni românești să se fi produs, în timp, o contaminare⁵. O astfel de situație este regăsită, spre exemplu, în cazul termenului „a vărsa” (cu semnificațiile „a se revărsa, a inunda” și „a vomita”), pentru care s-au propus etimoanele latinești „versare” (a se răsuși, a se întoarce) și „vexare” (a maltrata, a vătăma). Același este și cazul termenului „a (i se) apleca” (a i se face cuiva greață de mâncare), pentru care s-au propus, de asemenea, etimoane latinești diferite, probabil apoi contaminate: „applicare” (a aplica, a fixa de ceva) și „plicare” (a îndoi, a înfășura).

Termenii despre care vorbim intră în trei categorii diferite în ceea ce privește relația lor cu componentele/nivelurile vocabularului limbii române. Unii fac parte din fondul principal lexical, intrând și în vocabularul reprezentativ al limbii noastre (bășică, vărsa etc.), în timp ce alții nu au reușit să intre în vocabularul reprezentativ (ceață, a turba). Cea de-a treia categorie cuprinde termeni medicali populari moșteniți, care nu mai sunt sau nu au intrat nici în fondul principal, nici în vocabularul reprezentativ (pecingine, junghia, zgaibă etc.). În schimb, ei fac parte din vocabularul fundamental al aromânei sau au în mod evident statut de termeni dialectali sau, dimpotrivă, etimoanele lor latinești stau la baza unor termeni romanici (italieni, spanioli, francezi, catalani, portughezi etc.) care fac parte în aceste limbi din vocabularul fundamental.

Cel de-al doilea compartiment despre care vorbeam în introducere, cel al termenilor medicali de alte origini, este, fără îndoială, destul de vast. Ne vom opri doar la câțiva termeni de origine slavă, urmând ca termenii de origine turcă, maghiară, germană să fie dezvoltăți într-o lucrare ulterioară.

Încă din secolul al XIX-lea, cercetătorii români (Moses Gaster, I.-A. Candrea ș.a.) au fost interesați de terminologia medicală de origine slavă, aceasta întrucât subiectul în sine, similaritatea celor două limbi (în fond influența uneia asupra celeilalte) se datorează modalității de gândire și de exprimare comune, regăsite în evoluția și structura semantică asemănătoare.

Interesant de observat au fost pentru cercetătorii români diferențele de ordin fonetic ale împrumuturilor din slava veche. Astfel, s-a remarcat în special caracterul bulgar al fonetismului unor termeni împrumutați din această limbă. De exemplu, în privința poziției accentului, un termen precum adjectivul „bolnav”, având etimon bulgar, a circulat vreme îndelungată cu accentul pe prima silabă – „bólnav” (conform unei variante teritoriale a echivalentului din slava veche) –, într-o regiune vastă care cuprinde Transilvania și Moldova⁶. În schimb, în partea de sud a țării noastre, a câștigat teren termenul accentuat pe a doua silabă – „bolnáv” –, fapt ce se explică prin alt dialect slav

⁵ A se vedea în acest sens și Marius Sala (coord.), *Vocabularul reprezentativ al limbilor romanice*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988.

⁶ De altfel, termenul accentuat pe prima silabă este frecvent și azi, dialectal, în această zonă, în special la vorbitorii de etnie maghiară, motiv pentru care am și ales să ne oprim la acest exemplu, care nu este unul popular. Dincolo de cele două dublete accentologice, atlasele lingvistice românești înregistrează și alte câteva forme ale termenului în cauză, conținând diferite alternanțe de tip consonantic atât la singular, cât și la plural, precum și o formă cu metateză – „bonlav”.

prezent în Dacia. Desigur, așa cum se știe, normele limbii literare recomandă pronunția termenului cu accent pe cea de a doua silabă.

Desigur, din vechea slavă am împrumutat și termeni medicali populari, care se diferențiază de slavonisme propriu-zise în special prin fenomene de ordin fonetic. O astfel de situație semnală G. Mihăilă în studiul său, subliniind păstrarea lui *h* la sfârșitul cuvintelor, alături de termenii populari care au forme cu *f*. De exemplu, termenul slav „naduchu” a fost împrumutat în limba română sub formele „năduh”⁷, respectiv „năduf” (semnificând „astm”), cea de a doua fiind utilizată în special în partea de sud a țării⁸. Ambele forme sunt folosite în paralel cu „nădușeală”. Lingvistul menționat preciza: „dacă împrumuturile vechi slave sunt răspândite pe întreg teritoriul dacoromân, celelalte cuvinte de origine slavă sunt caracteristice pentru câte unul din graiurile limbii române: împrumuturile bulgărești de după secolul al XII-lea pentru graiul muntean (cu sudul Transilvaniei și Banatului și, în parte, sudul Moldovei), cele sârbocroate – pentru graiul bănățean (parțial cu vestul Olteniei, sudul Crișanei și sud-vestul Transilvaniei), iar cele ucrainene pentru graiul moldovean (parțial cu Maramureșul și nord-estul Transilvaniei)”⁹.

Din ucraineană a pătruns în limba română și ca atare în lexicul medical popular, un termen extrem de cunoscut și utilizat. Vorbim despre „bubă” („nume generic dat umflăturilor cu caracter purulent ale țesutului celular de sub piele”) ¹⁰. Interesantă este semnificația pluralului termenului în cauză, care desemnează generic toate bolile infecțioase care se manifestă prin astfel de erupții ale pielii (pojar, scarlatină etc.). De asemenea, trebuie subliniată importanța acestui termen și datorită faptului că el a generat o serie de expresii sau locuțiuni de o mare expresivitate, precum: „a se sparge buba” (a da totul pe față), „a umbla cu cineva ca cu o bubă coaptă” (a menaja pe cineva), „a ști unde-i buba” (a ști care e pricina, cauza) etc.

Din sârbocroată avem foarte puțini termeni medicali populari, iar cei care se păstrează și astăzi se găsesc, așa cum era de așteptat, doar în Banat. Regăsim câțiva dintre aceștia la unii cercetători lingviști. Astfel, într-un articol al său¹¹, Maria Purdela Sitaru amintește de „brâncă” (boală infecțioasă și contagioasă datorată unui streptococ, care se manifestă prin inflamarea și înroșirea unei porțiuni delimitate a pielii, localizată cel mai adesea la față și la membre)¹², „izdat” (colici intestinale), „chiaviță” (guturai), „ozvrăți” (a leșina), „pogan” (furuncul), „plescaviță” (urticarie) ș.a.

Am prezentat în lucrarea de față o serie de termeni aparținând domeniului medicinei lingvistice, arătând etimologia acestora, în vederea sublinierii importanței elementului latin, respectiv slav în constituirea vocabularului medical popular românesc.

⁷ Există și opinii ale lingviștilor care susțin că forma cu *h* final ar reprezenta, de fapt, o influență a limbii sârbocroate, în zone precum Oltenia și Banat.

⁸ G. Mihăilă, *Studii de lexicologie și istorie a lingvisticii românești*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1973, p. 40.

⁹ Idem, p. 52.

¹⁰ Sursa: <https://dexonline.ro>.

¹¹ *Termeni etnoiatrici de origine sârbocroată în dacoromână (cu privire specială la subdialectul bănățean)*, în FD, XIII, 1994, p. 87-99.

¹² Sursa: <https://dexonline.ro>

Acești termeni își dovedesc relevanța și prin participarea la constituirea unor sintagme sau expresii utilizate în acest domeniu.

Bibliografie

Ciorănescu, Alexandru, *Dicționarul etimologic al limbii române*, Editura Saeculum I.O., București, 2007

Cracea, Elena, *Dicționar român-latin, latin-român*, Editura Steaua Nordului, 2008

Graur, Al., *Limbajul medical între tradiție și inovație. Medicină lingvistică*, în „Muncitorul sanitar”, XXVIII, nr. 36, 4 septembrie, București, 1982

Mihăilă, G., *Studii de lexicologie și istorie a lingvisticii românești*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1973

Purdela Sitaru, Maria, *Termini etnoiatrici de origine sârbocroată în dacoromână (cu privire specială la subdialectul bănățean)*, în FD, XIII, 1994, p. 87-99

Sala, Marius (coord.), *Vocabularul reprezentativ al limbilor romanice*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988